

Bidrag til Filosoffen F. C. Eilschows Livshistorie.

Af **Bjørn Kornerup.**

Det er ikke ukendt, hvorledes F. C. Eilschow — dette straalende, saa tidligt slukkede Meteor paa vor hjemlige Filosofis Himmel — bl. a. nærede en levende Interesse for en Reform af det højere Skolevæsen. Særlig i en Skildring af Pythagoras i sine »*Philosophiske Breve*« har han fremsat en Række kritiske Bemærkninger om Datidens Undervisningsformer og stillet Forslag til en Modernisering af det lærde Skolevæsen, idet han især ønskede en stærkere Tilbageetrængning af Hukommelsesstoffet til Fordel for Tænkeevnens Udvikling og en Overgang fra Klasseundervisning til Fagundervisning¹. Disse Reformtanker førte ham ind i en litterær Fejde med Høreren ved Vor Frue Skole i København *Jacob Høyer*, siden Rektor i Bergen, som gjorde hans Opfattelse til Genstand for en polemisk Undersøgelse i et vidtløftigt latinsk Skrift², der igen fra Eilschows Side affødte et Svar paa Dansk, det velskrevne »*Brev til en god Ven i Provinzen*« (1749).

Ikke mindre velkendt er det, hvorledes Eilschow sin Begavelse og overordentlige Flid til Trods ikke havde Held til at opnaa en passende fast Ansættelse, der kunde sikre ham Brødet. De tre sidste Aar før sin Død havde

¹) F. C. Eilschow, *Philosophiske Breve*, 1748, S. 313, 338 ff. Jvfr. Jul. Clausen i *Vor Ungdom*, 1888, S. 452—8.

²) [*Jacob Høyer*,] *Colloquia historico-critica et philosophica Indulgentium inter et Severianum habita*, 1749.

han vel Plads paa Borchs Kollegium, der dannede Rammen om hans rastløse litterære Virksomhed, men det stod kun ringe til med Udkommet og med Udsigterne for Fremtiden. I den ældste Biografi af Eilschow, der skyldes en nær Ven af ham, Litteraten *Wille Høyberg*, hedder det saaledes meget sigende: »saa stort et Forraad, som han besad i Naturens rige Gaver, saa stor en Mangel havde han til deels i Lykkens gode Ting¹, og en anden Ungdomsven, der i høj Grad beklagede den ringe materielle Støtte, Eilschow fandt i sin Levetid, mindes mange Aar senere deres Samtaler om dette Spørgsmaal og siger bl. a.: »hvor ynkelig bejamrede ikke min Ven sig for mig, i det hans Taarer nedrandt i min Barm, og udlokkede mine².

Ogsaa i Eilschows egne Skrifter vil man lejlighedsvis støde paa bitre, aabenbart af personlig Erfaring prægede Ytringer om det uskønsomme Fædreland, der ikke i Tide skaffer sine begavede og virksomme Sønner »Befordring«. Saaledes hedder det under Omtalen af Pythagoras i de »Philosophiske Breve«, at et Land skader og straffer sig selv haardt nok, »naar det lader sine duelige Børn gaæ ubrugde og uforsørgede bort; men det er ikkun en svag Trøst for den, som Skaden rammer tillige, og en Philosoph maae vide andre Grunde at opmuntre sit Sind med³. Og i Slutningen af det ovennævnte »Brev« fra 1749 til Jacob Høyer, der just havde opnaaet et Embede, Eilschow selv havde haabet paa, siger han med en egen

¹) Lærde Tidender, 1750, S. 344.

²) Philomusus, Om Stiftelser, 1771, S. 117. Hvis den citerede Bemærkning ikke er fingeret, indeholder den et ret stærkt Modbevis mod den omstridte Antagelse, at Philomusus skulde være identisk med Rasmus Fleischer († 1804 som Sognepræst i Ballerup). Da Fleischer (f. 1744) kun var seks Aar gammel ved Eilschows Død, er det ikke særligt sandsynligt, at de oftere har ført Samtaler om det nævnte Spørgsmaal! Forøvrigt har Fleischer selv offentligt fralagt sig Forfatterskabet (jvfr. R. Nyerup, Lixdorphan S. 515).

³) S. 302—3.

Undertone af Vemod: »Gud veed, til hvilket Led jeg selv er bestemt i Verdens almindelige Kæde. Jeg overlader mig af gandske Hierte til Forsynens Førelse«¹.

Med denne Baggrund for Øje vil det da formentlig have en vis Interesse at stifte Bekendtskab med de nedenfor meddelte Aktstykker, der meddeler Efterretninger om et Forsøg fra Eilschows Side paa at blive knyttet til den ansete kongelige Skole i Hillerød. Som det maatte ligge nær for en saa skoleinteresseret Personlighed som Eilschow, havde han allerede tidligere stræbt efter at komme ind ved Skolevæsenet, 1747 som Konrektor i Viborg² og 1749 som Rektor i Bergen³, men begge Gange forgæves. Nu prøvede han Lykken et tredie Sted, men ogsaa her strandede Sagen, idet han stødte paa Modstand hos Frederiksborg Skoles øverste Styrere, de saakaldte Skolarker, Amtmanden over Frederiksborg Amt Friedrich Carl v. Gram og den kgl. Hofprædikant Johann Bartholomæus Bluhme⁴.

Efter i Marts 1750 ved privat Henvendelse til den fremragende Rektor ved Frederiksborg Skole, Mag. *Johannes Schrøder* at have opnaaet dennes Billigelse af sin Plan om at søge Ekspektance paa Stillingen som Rektor ved Skolen eventuelt med Adgang til at blive Schrøders Medhjælper, »Adjunctus«, indgav Eilschow den 9. April officiel Ansøgning til Kongen herom, hvorpaa Oversekretæren i Danske Kancelli Johan Ludvig Holstein tilstillede de ovenfor nævnte to Skolarker Ansøgningen til Erklæring⁵. Et bevaret Privatbrev fra Bluhme til Gram gør

¹) S. 32.

²) Samlinger til jydsk Historie og Topografi IV, 390.

³) A. E. Erichsen, Bergens Kathedralskoles Historie S. 129. Michael Neiiendam, Erik Pontoppidan II, 250, 287.

⁴) Om de nævnte Mænd og deres Forhold som Skolarker se Bjørn Kornerup, Frederiksborg Statsskoles Historie 1630—1830 S. 124 ff.

⁵) I Følge Paategning paa Eilschows Ansøgning tilstilledes denne Skolarkerne under 9. April. I Kancelliets Protokoller synes Sagen ikke

nærmere Rede for de mange Betænkeligheder, som en Ansættelse af den ønskede Art kunde vække, og i Henhold hertil affattedes Skolarkernes endelige Erklæring, der bestemt fraraadede at give Eilschow den ansøgte Ekspektance¹. Dette var ikke begrundet i nogen ufordelagtig Mening om Eilschows Personlighed eller Standpunkt, men havde alene sin Aarsag i indre Forhold ved Frederiksborg Skole, idet ikke mindst Hensynet til den fortjente, endnu i høj Grad virkekraftige Rektor Schrøder spillede en Rolle. Efter Bluhmes Raad havde man nemlig været saa betænksom forinden underhaanden at spørge Schrøder om hans oprigtige Mening om hele denne Sag, og det kom da frem — som et Brev fra denne til Skolarkerne viser —, at han aabenbart ikke var særlig velfornøjet med Eilschows Planer, skønt han i første Omgang havde ment at burde indtage en velvilligt forstaaende Holdning. Eilschows Ansøgning blev derfor ikke bevilget, og hans Død et halvt Aar senere — den 15. Oktober 1750 — fritog ham for alle videre Bekymringer for det jordiske Udkomme, men tilintetgjorde ogsaa det Haab, han og andre havde næret om, at han skulde finde Ansættelse ved Sorø Akademi².

Foruden at bringe nye Oplysninger til Eilschows Livshistorie har de her omtalte Breve, hvorefter Brevet til Rektor Schrøder formodentlig er det eneste bevarede fra Eilschows Haand, især Værdi ved de Udtalelser, den unge Filosof fremsætter om Vanskeligheden ved i Datiden at

at have sat sig Spor. Om det tredie Medlem af Skolarkatet — Slotspræsten ved Frederiksborg — høres der mærkeligt nok intet i denne Sammenhæng.

¹) Kopi af Grams og Bluhmes Erklæring af 16. April 1750 i Kopibog for Erklæringer til Kollegierne 1745—51 i Frederiksborg Amts Arkiv. Da denne Erklæring væsentlig kun indeholder et Udtog af Bluhmes Brev, er den ikke medtaget blandt de nedenfor meddelte Aktstykker.

²) O. Wolff, Historisk Ordbog V, 306. Danske Samlinger IV, 85. — Eilschows Død specielt med Hensyn til Holbergs Holdning ved denne Lejlighed har jeg behandlet i »Holberg-Blandinger«, 2. Samling, S. 60 ff.

opnaa Stillingen, naar man som han ikke vilde vandre ad den slagne teologiske Embedsbane¹, ligesom det heller ikke er uden Interesse at se, hvilket Indtryk den fremadstormende Reformator har gjort paa konservative Naturer som Bluhme og Schröder. —

Alle de nævnte Breve findes i Frederiksborg Skoles Arkiv (i Landsarkivet for Sjælland m. m.), Dokumenter til Reversalprotokollen, 1750. Nr. 1 samt 3—4 er bevaret i egenhændige Originaler, Nr. 2 blot i en Afskrift ved Amtmandens Skriver. Ved Gengivelsen af dette sidste er Brugen af store og smaa Begyndelsesbogstaver normaliseret, de øvrige er gengivne ord- og bogstavret. Tegnsætningen er dog hist og her lempet efter moderne Brug.

1.

1750 3. Marts. Mag. Frederik Christian Eilschow til Rektor ved Frederiksborg Skole, Mag. Johannes Schröder.

Velædle Høylærde

Høystærede H^l Rector!

Ickun een Gang hos min Faster paa *Apotheket i Roskilde*² har jeg for nogle Aar siden haft den Ære at tale med Dem; men for saa kort en Tid, at jeg deraf ingen

¹) Jvfr. hertil en Ytring i »Philosophiske Breve« (S. 312): »En Studerende, som ikke har noget at leve af, befinder sig i de kummerligste Omstændigheder af Verden, og maatte ønske, at han i det Sted havde lært et Hand-Verk, ved hvilket han kunde fortiene sit Brød. Her i Landet ere blant alle Lærde de *Geistlige* best aflagde i Indkomster, og der ere ikkun faa Embeder for andre, af hvilke Besidderne kand have deres skikkelige Udkomme«. I Eilschows »Giensvar paa de kritiske Betænkninger«, 1749, S. 95—6 hedder det: »Ved Theologien agter jeg ikke at søge mit Brød. Dog studerer jeg den ogsaa, omend-skiønt ikke for at prædike«.

²) Lyche Marie Eilschow (1700—60), gift med Apoteker i Roskilde Jørgen Steer († 1753). Jvfr. P. Eilskov, Stamtavler over Slægten Eilskov S. 2. E. Dam, De danske Apotekers Historie I, 467—8.

Leilighed kunde vente til den Ære af nærmere Kundskab. Tillad, Høystærede Hr. *Rector*, at jeg icke desmindre tager mig den Frihed at skrive Dem til, uden Tillid til andet, end Deres længe bekiendte *Meriter*; men i et Anliggende, som er af Vigtighed for mig, som jeg vil foredrage Dem, og indhente Deres Tanker om, førend jeg gaar videre dermed.

Det er Dem icke ubekiendt, og hvo skulde icke vide? At Befordring her i Landet er vanskelig for alle andre end dem, der studere til *Theologiske Embeder*; og, hvor faa de end ere, som legge sig efter *Philosophie* og *belles-Lettres*, saa dog, naar noget bliver ledigt, foretrækkes andre, og undertiden ret ubekiendte Personer. Jeg har adskillige Gange søgt *Vacancer* ved Skoler, og iblant med icke liden *apparance* til at naae dem; dog til sidst gick en anden mig for i hver en Ansøgning, og i lige Tilfælde har jeg Aarsag at frygte for samme Puds. Her ved Akademiet ere alle *professioner* ei alleene for nærværende Tid forsynede; men endog forsynede med Effter Mænd. I *Sorøe* ere de alle unge. Ved *Gymnasium* i *Odense* venter den ene efter den andens Død, for at beforders til Løn, og baade *Rectors* og *Conrectors* Embed er sammesteds *designeret*. Jeg har i Sinde at søge en *Survivance*, og den Adgang, jeg har saa vel til *Geheime Raaden*, *Patronus Academiæ*¹, som til andre høye *Ministre*, skulde snart trøste mig med det Haab, at det icke var saa umueligt at naae den. Høystærede H^r *Rector* er alt for klog og fornuftig en Mand, for at troe, at en udnævnt Efftermand kand forkorte sin Formands Dage, eller at det Syn, at see den for sine Øyne, som i sin Tid, nemlig da først, naar man selv icke meer er til, skal sidde i eens Embed, kand forvolde, at man icke befinder sig vel meer, og lever des kortere. Jeg tør derfor sige, at jeg er falden paa at ville søge bemeldte *Exspectence* paa H^r *Rectors* Embed. Begge

¹) Gehejmerraad Johan Ludvig Holstein († 1763) var fra 1740 Patron for Universitetet.

vores Leve-Tid er icke des mindre fastsat af Gud; og, om Herren behager, er min Død lige saa snart ventelig, som Deres¹: jeg for min Part skal aldrig gaae videre med mit Ønske om den sidste, som aabner Døren for mig, end Fornuft og Christendom i deres hellige Forskrift tillade. Skulde da H^r Rector med Tiden behøve en *Adjunctus*, var jeg villig og skyldig, for en maadelig *pension*, at lette Deres Byrde. Jeg venter med nærmeste Post Høystærede H^r Rectors Gotbefindende i den Sag, og lever med beste Ønske af al Velgaaende

Velædle Høylærde

Høystærede H^r Rectors

ærbødigste

tiener

Khavn d. 3 *Martii* 1750.

F. C. Eilschow.

2.

1750 9. April. Mag. Frederik Christian Eilschow til Kongen om at faa Ekspectance paa Rektoratet ved Frederiksborg Skole.

Stormægtigste, Allernaadigste Arve Konge og Herre!

Jeg har været i 10 Aar Student, hafft Magister-Graden i 4te Aar², anvendt min Tiid paa saadanne Studia, hvor med ieg enten ved Accademiet eller een publicque Skoele kunde tienne mit Fæderneland, ieg har i værende Tiid demitteret 2de Discipler privatim og ellers holdt Collegier for Studentere og nogle unge Personer af Adel samt dispute[r]jet og ved adskillige andre trykte Skrifter saaledis giort mig ved denne høie Skoele bekient, at ieg allereede meer end eengang har fremviist favorable attestata fra alle Professorerne her ved Universitetet; men

¹) Eilschow døde 15. Oktober 1750, 25 Aar gammel, Rektor Schrøder først 16. Maj 1774, 79 Aar gammel.

²) Eilschow var blevet Student 1741, Magister 1746.

endnu ikke været saa lykkelig at erholde noegit af det, ieg har allerunderdanigst giort Ansøgning om. Nu need-legger ieg for Deris Kongl. Mai^{ts} Føder i allerdybeste Underdannighed denne Supplicque, at det maatte behage Fliid og Flittigheds allerhøieste Belønner, min allernaadigste Konge, at udnefne mig allernaadigst til at succedere Rector Schrøder i dend Kongel. Fridericksborg Skoele, da ieg tillige forpligter mig till, naar Alder eller Svaghed eengang skulle hindre ham i sit Embeds Forretning, at være hans Vicarius, hvortil ieg og har erholdet bemelte Rectors skriftlige Samtøkke.

Ieg indstiller til Deris Kongl. Mai^{ts} egen høie Naade, om ieg allernaadigst bliver bønært eller ikke. Som ieg stedse af alle Kreffter har strebt at blive een nyttig Under-saat under saa gloerværdig een Konge, saa skal ieg frem-deelis leve og døe

Stoermægtigste

Allernaadigste Arve Herre og Konge

Deris Kongl. Mai^{ts}

Allerunderdannigste

troe Undersaat og Tienner

Kbhavn den 9 Aprill 1750. Fr. Chr. Eilschou

Phil. Magis.

3.

1750 11. April. Kgl. Hofprædikant Johann Bartholomæus Bluhme til Amtmand over Frederiksberg Amt, Gehejmraad Friedrich Carl v. Gram.

Hoch- und Wohlgebohrner H. Geheimerter *Conference* Raht, hochgebietender H. Amptman, hochgeneigter Gönner!

Euro *Excellence* haben mein unmaßgebliches schriftliches Bedencken über daß unß zugesandte *Memoriaal* von *Mag. Eilschaw* verlanget; solches gehet nun dahin, daß ich mit Euro *Excellence* von gleichen Gedancken bin,

daß es nimmer gut seyn würde, wen gedachter *Eilschaw* die *Expectence* auf *Rector Schröder* seinem Dienste erhielte. Er ist einiger mahlen bey mir geweßen und hat meinen *consenss* verlangt, welchen ich Ihm aber nimmer völlig gegeben, sondern da er nun zuletzt verlangt, ich mögte doch nicht wieder seine Persohn referiren, habe ich gesagt, daß ich seine Persohn und *Studia* ästimirte, aber die Succession anzurahten könnte ich nicht versprechen. Und dafür können wir freylich nicht rahten, den *primo* ist ja *Rector Schröder* von der *Vigueur*, daß er sein Ampt ohne Gehülffen verwalten kan. *Secundo* verlangt er ja keinen Gehülffen, und also wäre es ja Sünde Ihm einen zu *obtrudiren*. *Tertio* können sie ja nicht beyde von dem Dienst leben. *Quarto* würde es d. H. *Rectorem* wohl betrüben und niederschlagen, wen er hörete, daß sein Dienst schon vergeben, den obwohl ich einen Brief von Ihm gesehen, darin er an *Eilschaw* schreibt, Er habe jederzeyt seine *Studia* ästimiret, und also wolte Er Ihm *gratuliren*, wen er in seinem Gesuch reusiret, welcher Brief mich sehr in Verwunderung gesetzt, so kan ich doch nimmermehr glauben, daß h. *Rector Schröder* solches mit Ernst meint und wünschet, daß *Eilschaw* sein *Successor* würde und *Expectence* darauff bekähme, er würde auch gewiß nicht redlich handelln gegen den guten *Bentzen*¹, welchen er uns selber so sehr *recommendiert*. *Qvinto* kan *Eilschaw* das auch nicht *accordiret* werden, daß Er *Conrector* würde, den wo soll daß *Salarium* zu Ihm herkommen, und wen ja eine *Expectence* im *Rectoraat* solte gegeben werden, oder ein *Conrector* solte gesetzt werden, so bin ich der gantzlichen Meinung mit Euro *Excellence*, daß dafür keiner nährer sey, als der gelehrte, redliche und treue *Collega Bentzen*, den obwohl ich nicht weiß, daß die *fundation* es erfordre, daß die Hörer *succediren* sollen

¹) Povel Bendtsen (1723—89), Hører ved Frederiksborg Skole, 1759 Konrektor og 1766 Rektor sst.

im *Rectoraat*, auch solches einige mahlen bey *Grenouen*, *Wöldiche*¹ und *Schröder* nicht geschehen, so dennoch erfordert es die Billigkeit, dass sie *succediren*, wo sie dafür tüchtig sind, und der redliche *Bentzen* ist es wohl und hat es schon verdienet, daß Er *succedire*. Nach dießen obigen Gründen meine ich, daß unßer Bedencken könnte abgefaßet werden, daß man zwahr erstlich *Mag. Eilschaw* sein gebührendes Lob beylege², wie auß seinen Schrifften erhelle, daß Er ein gelehrter Mann sey, und man gegen seine Persohn nicht Bekantes wiedriges habe, aber obige Gründe verhinderten, daß wir für *Expectence* und *Adjunctur* oder *Succession* nicht rahten könnten, dabey hiezu zu fügen, daß die Schuhle itzo in solchem wohlbesetzten Zustande sey, daß man keine bessere Einrichtung bedürffe, auch vors erste nicht wünsche.

Mich wunderte, daß Ihro *Excellence* d. H. von *Holstein* uns dis *Memoriaal ad referendum* zugesend, da er mir doch einige mahl auch in letzten Wochen bey gesuchten *Expectencen* auff Prediger Dienst gesagt, Er hatte nicht die Macht ein Gesuch auff *Expectencen* vor Ihro *Majestät* aufzuführen. Ich wünschte, daß Euro *Excellence* einmahl mit Ihm selbst davon redeten, auch bey Gelegenheit *Rector Schröder* sondireten, ob daß seine hertzens Meinung sey, was er an Eilschaw geschrieben, und ob er wünsche, daß der redliche *Bentzen* *præteriret* werde. Ich verbleibe in schuldigsten *Respect*

Hoch und Wohlgebohrner H.

Geheimer *Conference* Raht

Euro *Excellence*

gehorsahmer Diener

Eyligst *Cop.* d. 11. *Apr.* 1750.

J. B. Bluhme.

¹) Torkil Rasmussen Grænovius, Rektor 1703—29, Jørgen Wøldike, Rektor 1729—30.

²) I Skolarkernes S. 368 omtalte, endelige Erklæring hedder det da ogsaa, at de »tilkiendegive, det os ei Andet end Got og Anstændigt om bemelte Magister Eilschous Person og Lærdom er bekendt».

4.

1750 15. April. Rektor, Mag. Johannes Schröder til Skolarkerne Gehejmerraad F. C. v. Gram og kgl. Hofprædikant J. A. Bluhme.

Deres *Excellence*

Høy-Velbaarne HE^r *Geheime-Conference* Raad!

Deres Høyædle Høyærværdighed

HE^r Ober-Hof-Prædikant.

Naadige og Gunstige *Scholarcher*!

For den mig af de Naadige og Gunstige *Scholarcher* tilsendte *Communication* angaaende *Mag. Eilschows* Ansøgning takker underdanig, og beder tillige, at det mig ikke tilregnis, at hand haver søgt og brugt den omgang med sin Ansøgning, saasom jeg intet videre har haft dermed at bestille, end følgende *Historiske* Beretning udviser: Velbemelte *Magister Eilschow*, som jeg ingen videre Kjendskab haver til, end hvad jeg af hans Lærde Skrifter har seet, behagede at tilskrive mig af d. 3 *Martii*, og lade mig vide, at hand havde i sinde at søge *Exspectance* paa det mig anfortroede *Rectorat*, hvilket hand haabede, jeg ikke fortrød paa, men begjærede mit Svar; da nu velbemelte H. *Magister* har gjort sig bekjent ved sin Lærdom, og jeg gjerne ønsker, at baade hand og andre, som gjøre sig *meriterede*, maatte efter Fortjeneste *promoveres*, saa svarede jeg ham strax efter hans Begjæring, at det ej skulle fortryde mig, men mere glæde mig, om jeg kunde finde Anledning til at *gratulere Magisteren* til et ham *convenabelt* Brød; hvilket alt er endog min gode *Collega Bentsen* bekjent, som jeg har viist baade *Magisterens* Brev og mit Svar. Jeg seer derfor ikke, hvad nøtte dette mit Brev kunde være for *Magisters* (!) til hans Ansøgnings Fremgang, thi mit Samtøkke vilde lidet gjelde, og derfor lige saa lidet som jeg kunde forbyde ham at søge, saa lidet skulle det fortryde mig, om jeg skulle enten see eller fornemme min *Successorem* før min Død. Men da jeg

baade, Gud skeep lov, er af de Kræfter, at jeg kand forrette mit Embede selv, og Brødet er saa lidet, at det neppe forslaaer til min og Mines Underholdning, mindre at tvende deraf skulle kunde leve, saa formoder jeg, at mig ej nogen *Adjunctus imponeres*, hvilken, om jeg skulle behøve, jeg i all Underdanighed vilde udbede mig af de Naadige og Gunstige *Scholarcher*, som min Naadige Øvrighed, og da jeg haver saa døgtige, flittige og brave *Collegas*, at de endogsaa kunde *meritere* noget bedre, saa vilde jeg ikke gaae dem forbi, men efter skyldighed først see paa deres Beste, som jeg og vil have saa vel dem som mig til de Naadige og Gunstige *Scholarchers* Bevaagenhed *recommanderet*, forblivende

Deres *Excellences*

Høj-Velbaarne HE^r *Geheime Conference Raad*

Deres Højædle Højærværdighed

HE^r Ober Hof-Prædikant

Deres

underdanige og ydmyge

tjener

J. Schrøder.

Fridericsborg

d. 14 *April* 1750.